

BÁLINT ZSOLT

Hermann Hesse feltalálása

Konzis koromban már rajongtam a Schumann-dalokért. Nemcsak zenéjük, hanem szövegük miatt is. Legkedvesebb volt közülük az *Opus 39.* számú Eichendorff versekre írott *Liederkreis*, amit megmagyarosítva Tölgyfalussy-ciklusnak hívtam. Ez a mű számomra a klasszikus zeneirodalom legnagyobb művei közé tartozik. A zeneszerző még házasságuk előtt menyasszonyának, Clara Wiecknek írta, összefűzve tizenkét költeményt, amelyek zenei anyagát átszővi a beszédes E-H-E motívum.⁽¹⁾

De az igazság az, hogy a Tölgyfalussy-versek szövege jobban elbűvölt a zenéjüknél. Azt a valóságot árasztotta, amiben már kisgyerekkorom óta benne éltem: erdők és patakok, rétek és sziklaszurdokok árnytól és fénytől kontrasztos világa, ami kortársaim számára távolinak és meseszerűnek, vagy riasztónak és idegennek, olykor még félelmetesnek is tűnt. Kutatni kezdtem Eichendorff után, és kis malíciával megállapítottam: egymagam vagyok a sziklaszurdok peremén, csak én látok bele a messi tájba. Rajtam kívül senki sincs itt. A távlatot, amit én láttam be a sziklás hegyvidék gerincéről, a nyugatos magyar irodalom talán szándékosan elkerülte, mert Goethe, Herder, Nietzsche, meg persze Heine útjain kellett járjanak. Emiatt a Tölgyfalussy-mihaszna kisregényen és néhány versen kívül, a magyar irodalom nem vett tudomást Eichendorffról.⁽²⁾ Így hát az egyik jó német lepkészkapcsolatomat kihasználva, a kiküldött lepkékért cserébe nem lepkéket, hanem Eichendorff műveinek kritikai összkiadását kértem.⁽³⁾

Ebben a tölgyfalussys időszakban kellett édesanyámat elkísérjem az Erkel-színházba. Mivel lelkes operalátogató volt, minden évadban megvette a bérletet, és barátnőjével jártak az előadásokra. Olykor a barátnő megbetegedett, ám az estét nem lehetett elmulasztani. Mivel édesanyám számára az operázás elsősorban társadalmi esemény volt, egymaga nem operázhatott. Ilyenkor felvettem az öltönyömet, nyakkendőt kötöttem és gavallérként elkísértem. Akkor a műsoron balett volt, ami az általam még ma is a nagyon nem szeretett műfajok közé tartozik. Talán ezért nem emlékszem mi volt az elsőként eltáncolt darab, de a másodikra már nagyon: Richard Strauss *Vier letzte Lieder*-jére lejtettek a balerinák. Megjegyzem, nemcsak a balettől, de Strausstól is viszolyogtam, mert zenéjét modorosnak meg kissé harsánynak tartottam, de megvallom: addig csak nagy színpadi műveit és zenekari költeményeit ismertem. Viszont itt most a tölgyfalussys *Abendrot* egészen elbűvölt. És ugyanúgy elvarázsolt az előtte levő három ének, aminek *Frühling*, *Beim Schlafengehen*, és *September* című verseit a megszerzett partitúrából különösképpen magaménak éreztem. Viszont a költőjükről, Hermann Hesséről, addig sose hallottam.

Az „átkos” utolsó éveiben a linzi Voest-művek műszaki rajzolóként alkalmazta édesanyámat, aki rimánkodásomra megvette nekem a Shurkamp-féle ünnepi Hesse díszkiadást.⁽⁴⁾ Szerencsém volt, mert a zilálódó kommunizmusban ilyenekhez még nem, vagy csak nagyon nehezen lehetett hozzájutni. És rácsodálkoztam Hermann Hesse világára, és feltaláltam benne mindazt, amit akkor fel kellett találnjak. Megint szembesültem hát a ténnyel: újból ott vagyok azon a hegygerincen, ahol tölgyfalussys utamon egyszer már feljutottam. Olyan nagyszerű költővel találkoztam, aki a favorizált Franza Kaffka vagy Thomas Mann kortársa volt, és bár irodalmi munkássága az említetteknél sokkal jelentősebb, sokrétebb és szerteágazóbb, a magyar nyugatos és szocialista valóság Hesse fényei elől elbújt, vagy egyszerűen nem vehetett róla tudomást.

Ez a nyolcvanas évek legeleje volt. Abban az időben már Sárosi Bálint keze alatt dolgoztam. Ő ismertette meg Fodor Andrással és Lator Lászlóval, akikkel együtt volt Eötvös-kollégista.⁽⁵⁾ Verseimet a Somogyban Fodor hozta le, akiről kiderült szegről-végről földim. Fodor ajánlott be Latorhoz. Ezt követően rendszeresen jártam az Európa Könyvkiadó szerkesztőségének hatodik emeletére, vittem Latorhoz a Hesse-fordításaimat. Lator a nagy orrával és a pápaszemével a papírra meredve türelmesen javítgatta gépelményeimet, tanácsokkal látott el. Megszerettem, mert Lator ugyanolyan növényes és lepkés volt, mint én. Rémesen türelmes volt hozzám, aki nagyon dadogtam, alig tudtam elmondani a gondolataimat. Persze én is türelmes voltam, sokszor órákig ültem szerkesztőségi ajtaja előtt, bebocsátásra várva. Itt találkoztam Szabó Edével. Éppen a *Glasperlenspiel*-t fordította.⁽⁶⁾ Levelezésben álltam vele Hermann Hesse kapcsán. Mire olyan közel engedett magához, hogy meglátogathattam volna, meghalt. A nagy Hesse-szerelmem eredménye lett egy kötetnyi versfordítás, aminek kézírata valahogy elkallódott az Európánál. Akkor kicsit bántam, de ma már örülök neki, mert ha megjelenik, az életem egészen máshogy alakul. Valószínűleg nem oda jutok, ahol ma vagyok. És ez így jó.

Ragaszkodásom mind a mai napig fennmaradt Hesse iránt. Ha komoly fáradtság tör rám, előveszem a verseit és újraolvasom őket – bár sokat tudok kívülről, felüdítenek egyszerűségükkel és a még mindig nekem szóló üzeneteikkel. Valóban olyanok, mint a gyerekkori üveggyöngyöcskék, amelyek ma már kimentek a divatból, senki se játszik velük. Talán ezért sem szeretik őket. Hiszen ki olvas ma már tiszta és jól megformált, szinte gyermeki egyszerűségű verseket? Azt már nem is kérdezem: vajon ki ír még ilyeneket?⁽⁷⁾

A festőverseket Soros-ösztöndíj alatt fordítottam, a *Wanderung* karcolatokkal együtt. Egyiket-másikat még látta Lator is. De ezek nem az ő, hanem az én íróasztalom fiókjában sülyedtek el. Most, hogy rendeztetem az irataimat, napvilágra kerültek és itt vannak előttem. Csodálkozom, hogy nem változtak semmit. Igaz, én se változtam sokat. De mintha aktuálisabbak lennének most, mint fél évszázada, amikor játszogattam üveggyöngyös szavaikkal. Olvasgatva őket, azt is nyugtázom magamban: bár számos egzisztenciális kérdésre akkor más választ

adtam, régi éneket mégse nem kell megtagadjam. Ugyanúgy tudom a helyemet a világban, akárcsak tudta Hesse, és tudta Sárosi, Fodor meg Lator. Nem vágyom arra, hogy reflektorfényben világító termék felé vezető lépcsőkön lépkedjek, szmokingban és csokornyakkendőben hajlongó szellemi inasok és öntömjénes politikusok között töltsöm az időt, részt véve abban, hogy a saját magától megszerződött világ mámorosan önmagát tapsolja. Megmaradok az erdők, a hegyek és a vizek, a lepkek és a növények barátjának. Inkább elvagyok a kertemben a palántákkal, nyáron kétszer lekaszálok a gólyaorros-peremizses-tárnicsos fűvet a ház előtt, és ősszel nagy halomba gereblyézem a tölgy- és berkenyefáim által leszórt leveleket.

JEGYZETEK

- 1 Ehe (német) = frigy, házasság. Biológusként elmerenghetek azon, hogy ez mégis milyen természetes dolog: a nászra törekvő férfi, mindent megpróbál, hogy megnyerje választottjának szívét. Akárcsak a legpompázatosabb paradicsommadár híme. Mít sem ér a legtündöklőbb tollruha, ha nem kíséri valami egészen különleges ajándék, a megépített fészekhez érkező nőtény nem csúbul el.
- 2 Joseph von Eichendorff, 1826: *Aus dem Leben eines Taugenichts*. Magyarul két fordításban is megjelent. (1) *Egy naplopó életéből*. Fordította Gábor Endre, Brenner Hugo. Budapest: Táltos, 1922. (2) *Egy mihaszna életéből. Elbeszélés*. Fordította Vajda Miklós, versfordító Kormos István. Bukarest, 1968. Ez utóbbit többször is kiadták Magyarországon is. Kisebb Eichendorff versválogatás olvasható a *Lyra Mundi* sorozatban: *Novalis és a német romantika költői*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1985
- 3 Joseph von Eichendorff: *Werke*. München: Winkler Verlag, 1970
- 4 Hermann Hesse: *Die Romane und großen Erzählungen*. Jubiläumsausgabe zum hundertsten Geburtstag. *Jubiläumsausgabe, Acht Bände*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1980
- 5 Sárosi Bálint (1925–2022): Kodály-tanítvány, népzene kutató, zeneszerző, zenetudós; az MTA Zenetudományi Intézet tudományos munkatársa. Fodor András (1929–1997): Fülep-tanítvány, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, esszéista. Lator László (1927 – 2023): Jékely-tanítvány, az Európa Könyvkiadó szerkesztője, műfordító, esszéista.
- 6 Szabó Ede (1925–1985): irodalomtörténész, műfordító. Hermann Hesse: *Az üvegyöngyjáték*. Fordította: Szabó Ede. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1985
- 7 Lehet, valóban a versek kendőzetlen egyszerűsége az oka annak, hogy a Horváth Géza által szerkesztett nagyszerű magyar Hesse-életműsorozatban nincs verseskötet, és az Európa Könyvkiadó sem tartotta érdemesnek Hermann Hessét a nagyszerű *Lyra Mundi* válogatásában szerepeltetni.

A festő versei

HÁZAK, FÖLDEK, KERTI SÖVÉNY

Kedves házak, kedves kertsövény,
 Mezők, tavak, kígyózó utacska,
 Búzatáblák rőt dombok ölen,
 Kátrányos táviró oszlopocska,
 Ó, ti is el kell, hogy múltatok,
 Halni, hullni, mállani és tovatűnni,
 Elkaszálni, szélben elfeküdni,
 Hogy többé ne lássátok a drága szép napot?
 Akkor, fa barátom, te por leszel újra,
 Vagy zöld zsalu vagy piros zsindely a házon?
 Ó, pedig zizeg a fű, az erdő lombja zúg ma,
 Szeretetek teli kelyhe izzón varázsos!
 Kiürítem hát, hogy így betöltsetek,
 Füvek, tavak, pálmafák, a tietek leszek!
 Miért is vagyunk egymástól elszakítva?
 Hazudtok? Örültök? Békéteknek mi a titka?
 Ez a láng csak engemet emészt?
 Édességes izzó fájdalmába vonz,
 Örületbe kerget, hogy vesszen a béke,
 Csak engem kínoz az idő, a halál, a gond?
 Bár hallgattok, ezt üzenitek:
 Él, szenvedj, költs, fess mindenkinek,
 Idd ki kelyhünk, és benned vagyunk,
 Míg leáldozik napod s napunk.

*

SZŐLŐK, TÓ, HEGYEK

Te fürdetsz, te barnítasz, tavam.
 Te érleled a mánost, szőlőhegyem,
 Következő nyaramra,
 És ti hegyek, anyai karotok visszaölel,
 Ha furcsa vágó a nagyvilágba vonz.
 És benned erdő, éjente bagoly huhog,

Szívemnek mulandóságról üzen,
Aki meghalni nem akar,
Akinek még hosszan, sokáig élni kell,
Hogy neked, ó erdőm, egy hajnalon
Ha csillog még a harmat,
Megmutassam a legszebb lányt, akit szeretek,
És akiről meséltem, drága erdőm, neked.

*

A FESTŐ GYÁRAT FEST

Te is szép vagy gyár, zöld völgy ölén,
Bár gyűlölt dolgok jelképe vagy és hazája:
Pénzhajsza, fogság és komor rabszolgaság.
Te is szép vagy! A szememet
Gyakran örvendezteti tetőid rózsaszíne
És az árboc, jelképed: a büszke kémény.
Légy üdvözölve hát, és szeretve,
Szegényes házikók kékbevesző homálya,
Ahol csak szappan, sör és gyerek szaga leng!
Zöld mezőkön és lila gabonaföldeken
Átjátszik kockaházaid vörös teteje
Vidáman, vidám, de mégis titokzatos,
Akár a kürt, az oboa vagy fuvola szava.
Mosolyogva mártom lakkos cinóberbe ecsetem,
A réteket szürkészölddel árnyalom,
Hogy a piros kémény mindennél szebben ragyogjon,
Beleállítva ebbe a bolond világba,
Roppant büszkén és szépen, de nevetségesen,
Mint az óriásgyerek napórájának mutatója.

*

PILLANTÁS ITÁLIA FELÉ

Túl a tavon, rózsaszín hegyek mögött
Itália fekszik, az ifjúság áldott vidéke,
Álmaim igazi hazája.
Őszt üzennek a rozsdabarna fák.
És most ősze fordult életem
Magányában üldögélek,

A világ kegyetlen szép szemébe nézve,
A szeretet színeit válogatom, megfestve őt,
Aki oly sokszor hazudott,
Akit szeretek, újra meg újra mégis.
Szeretet és magány,
Szeretet és szomjú vágyakozás
Szüli a művészetet.
De még életem őszén,
Kezemet fogva vezet,
És sóvárgó éneke
Varázsként csillog a hegyen és a tavon,
És a szép világon, ahogy búcsúzkodik.

*

MEGNYESETT TÖLGY

Hogy megnyesték az összes ágad!
Hogy mily idegenkedve állsz!
Hogy az ezernyi kízzatásban
Csak dac és akarat vagy, semmi más!
Az én ágaim is lenyesték,
De nem tör meg a durvaság
A szörnyű mindennapos szenvedés,
Emelt fővel élek tovább.
A világ a szépből, a jóból
Halálos gúnyt űz, de hagyom,
Önmagammal meg nem hasonlok,
Bennem béke van, nyugalom.
Új leveleim türelemmel
Hajtja a sok ezernyi ág,
S kínnal dacolva is szeretlek
Téged, megbolondult világ.